

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 2

Fylke: Trøms

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Sterfjord

Emne: Transport av høy.

Bygdelag: Signaldal

Oppskr. av: Fridtjof Olsberg.

Gard: Fredheim

(adresse): Kvesmenes.

G.nr. 54 Br.nr. 39

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Transporten av høy idag foregår med hest og dertil også spesielt forarbeidet vogn med grinder som tar omlag 300 kg. Her brukes bare vogner med to hjul og har fått navnet langvogn, i motsetning til en kortere vogn som helst benyttes til kjøring av gjødsel o.l, også med bare to hjul. Denne vognen kalles idag for bikkvogn avdi den har bevægelig kasse som lettvisnt kan bikkes opp og tømmes.

Men da min bestefar, omkring årene 1840, ryddet seg jord her i bygda, var nokk transporten av høy noe mer besværlig. I den første tida var det å bære høiet fram til stakkeplassen - noen höyløe var det ikke dengang - og da bruktes det børsvelk til å bære med. Børsvelken var en dertil passende tykk ungbjörk, helst med to grener i toppen såm da ble tvinnet ~~xxxxxx~~ og knytt sammen slik an det dannet en løkke. I en slik bör kunne en som var vant til arbeidet klare å få med seg opptil 150 kg. Men kunsten var å få denne böra på ryggen. Det foregikk på den måten at når böre var ferdigkjemmet og stablet på børsvelken og denne var strammet godt til, la en enden av børsvelken på skulderen - en måtte da lute seg godt ned først - og böyde seg så bakover så langt en våget og så sette helene i marka og slenge seg med hele kroppstyngden framover og i de fleste tilfeller kom da böra fri fra marka og ble hengende fritt på ryggen.

Likeens ble rågraset fraktet fram til tørkeplassen. I første tida bruktes ikke hesjer. Høyet ble tørket på marken på en sol- og vindsam plass. Det var ikke før omkring 1850 åran at det ble begynt med hesjer, og samtidig ble det oppsatt höylader, men disse var som regel uten vegger, men taket var tekket med never og torv så det vart helt tett.

Det er jo klart at det var ett sørgelig slit med alt som angikk høyarbeid i denne tida, og de første nybrettsmenn her, som vesentlig kom fra Österdal og Gudbrandsdal, lærte snart lettere metoder. Hesten ble tatt i bruk også til høyarbeidet. Den var først og fremst bereknet til skogsbruk og da vesentlig til kjøring av tømmer fra til elva. Det første höylasset som ble kjørt her i bygda ble kjørt fram på slege. Denne slega bestod av flere ungbjörker som ble lagt på marken tett i tett i en bredde av omkring en meter og bundet sammen i retenderne. Gjerne bruktes en sterk björkestaur tversever enderne og til denne ble da alle ungbjörkene bundet og likeså ble sjekerne eller skoklerne, som de også ble kaldt, festet. Og nå var det å kjemme høyet eller graset og stable det på slega. På denne måten kunne det kjøres lass på omkring 250 kg.

2

Her i bygda lå utslåttene i selve dalbotnen så det var ingen transport av høy eller gras nedetter lierne. Det var ofte tilfelle åran omkring 1870 til århundredskiftet at det dreves med fellesslåtter, og høyet ble fordelt mellom eierne med det samme dette ble stakket eller hatt i höylöa, om noen hadde slike og fraktingen derfra foregikk alltid da på vinterføre. Lå utslåttene langt vekk, ble eierne å transportere høyet samtidig da de på den måte kunne hjelpe hver andre med lessinga, og likeså for å bröyte vegen. Det bruktes da slede uten grinder, og ett lass som riktig lesset kunne bli svært stort. Dem reknet som regel tre grindlass på ett slikt. Til dette lasset ble ikke høyet kjemmet, men bare lagt ut-over sleden og trukket godt. Nede ved sleden ble lasset noe smalt, men etter hvert unner lessingen ble høyet lagt ut slik at lasset fikk en svær bredde halvhöyt oppe, og ble så smalnet av ögjen mot toppen så lasset ikke fikk for stor overvekt og hadde lett for å velte. På toppen av lasset ble det lagt en stang som rakk over hele lassets lengde, og den kaldtes bendstang. Stangen ble festet til sleden på den måten at ett sterkt tau ble festet på begge sider av sleden fremme og dannet en bokt som stangen ble stukket igjennem og da måtte dette festetauet være på passende langt at stangen ble å virke som en brekkstang nar den ble trukket ned og belagt i atterenden av sleden, på samme måte som framme, bare med den forskjell at den ene enden av festetauet var lös så dette kunne nå over enden på stangen som gjerne stod högt til værs för den ble dratt ned ved hjelp av tauet.

Omkring 1860 ble hjulsleden tatt i bruk til transport av høy og gras om sommeren. Det var en almindelig slede som ble utstyrt med ett hjul på hver side av mitten av sleden. De første hjulene som ble arbeidet til dette formål var gjort på den enkle måten at en stör tömmerstokk ble saget i skiver i tykkelse av 15 cm. og bearbeidet så de ble runde. Ett hull i mitten og hjulet var ferdig. Som aksling til å feste hjulene på bruktes törr björk. Akslingen ble festet til sledemeien med en tillaget björkekloss som ble feldd inn mellem sledens övre remm(slederemmen som holdt sleden sammen i lengde) som også var av björkematerial, og på denne måte ble akslingen klemt mot meiens höidekant.

Disse hjulene som var gjort på denne måte hadde intet beslag i den første tida de var i bruk, men da hjulene som regel ikke varte så lenge, og arbeidet med å sette på nye tok tid, ble ganske snart hjulene beslått med jernband. Men selv om hjulene ble beslått på denne måte hadde de ikke lang levetid og dette hadde til fölge at en omtenkstom mann arbeidet seg hjul av björkekroker som ble avstivet med ekerter som så ble festet til en "novv" (nu heter det jo "nav"), men ennå kalles det for novv her i bygda nar det er snakk om vognhjul.

Av slike hjulsleder findes det ennå igjen ett eksemplar her. Men ellers^{er} jo ikke dette redskap i bruk lenger, og det eksempl. som er, er selvsagt ikke i bruk heller, men står helst som ett minne om gammeltida.

Allerede i årene omkring 1875 ble det arbeidet spesielle vogner til transport av høy på sommerføre, og disse er da forbedret etter hvert og har dermed utviklet seg til å bli den typen vi har idag, som er nevnt först i skrevet.

Höyvogn med fire hjul brukes ikke her i bygda da disse virtungvinte. De som ennå har utslåtter bruker nå grinder til sleden. Forövrig er det lite av utslåtter da folk nå har gått over til å opparbeide jorda så det ulönsomme slåttearbeid i skogene undgäes.